Tarbiya fanini o'qitishda interfaol metodlarning ahamiyati

Ortiqova Nargiza Akramovna

Qo'qon davlat universiteti dotsenti, PhD

ortiqova1101@gmail.com

Annotatsiya: *Mazkur maqolada tarbiya fanini o'qitishda interfaol metodlarning pedagogik ahamiyati va qo'llanish xususiyatlari o'rganilgan. Interfaol metodlarning o'quvchilar faolligiga, mustaqil fikrlashiga, axloqiy tarbiyasiga va ijtimoiy ko'nikmalar shakllanishiga ijobiy ta'siri tahlil qilingan. Rolli o'yinlar, aqliy hujum, kichik guruhda ishlash, munozara va loyiha metodlarining tarbiya darslarida qo'llanish texnologiyasi yoritilgan. Tadqiqot natijalari interfaol metodlarning an'anaviy metodlarga nisbatan o'quvchilar bilim sifatini va darsga qiziqishini sezilarli darajada oshirishini ko'rsatadi.*

Kalit so'zlar: *tarbiya fani, interfaol metodlar, rolli o'yinlar, aqliy hujum, munozara, loyiha metodi, o'quvchi faolligi, pedagogik texnologiya, axloqiy tarbiya, shaxs rivojlanishi.*

Bugungi kunda O'zbekiston Respublikasi ta'lim tizimini modernizatsiya qilish davlat siyosatining ustuvor yo'nalishlaridan biri hisoblanadi. Prezident Shavkat Mirziyoyevning ta'kidlashicha, yosh avlodni komil inson sifatida tarbiyalash — bu jamiyatning asosiy vazifasidir. Ushbu vazifani amalga oshirishda maktab ta'limining, xususan, tarbiya fanining o'rni beqiyosdir. Tarbiya fani o'quvchilarda axloqiy, ma'naviy, vatanparvarlik va ijtimoiy sifatlarni shakllantiruvchi muhim o'quv predmeti sifatida maktab hayotida alohida o'rin egallaydi. An'anaviy o'qitish metodlari — ma'ruza, suhbat, hikoya usullari o'z ahamiyatini yo'qotmagan bo'lsa-da, ular zamonaviy o'quvchilarga yetarli darajada ta'sir ko'rsata olmayapti. Raqamli asrda voyaga yetayotgan yosh avlod ijodiy, interaktiv va amaliy yondashuv asosidagi o'qitishni talab qiladi. Aynan shu vaziyatda interfaol metodlar tarbiya fanini o'qitishda yangi imkoniyatlar eshigini ochadi. Interfaol metodlar — o'qituvchi va o'quvchilar hamda o'quvchilarning o'zaro faol muloqot va hamkorligiga asoslangan pedagogik usullar majmuidir. Ular o'quvchilarda nafaqat bilim va ko'nikmalar, balki ijtimoiy munosabatlar, tanqidiy fikrlash va muammo hal qilish kompetensiyalarini ham rivojlantiradi. Tarbiya fanida ushbu metodlardan oqilona foydalanish o'quv-tarbiyaviy jarayonning samaradorligini sezilarli darajada oshiradi. Interfaol metodlar tushunchasi inglizcha 'interactive' so'zidan olingan bo'lib, o'zaro ta'sir degan ma'noni anglatadi. Bu metodlar o'quvchini passiv tinglovchidan faol ishtirokchiga aylantiradi. Pedagogika fanida interfaol metodlarning bir qancha tasnifi mavjud. Ularni quyidagi asosiy guruhlarga ajratish mumkin: birinchi guruh — muloqot va munosabatlarga asoslangan metodlar (munozara, debat, suhbat); ikkinchi guruh — faoliyatga asoslangan metodlar (rolli o'yinlar, drama, simulyatsiya); uchinchi guruh — hamkorlikka asoslangan metodlar (kichik guruhda ishlash, loyiha, mozaika); to'rtinchi guruh — ijodiy fikrlashga asoslangan metodlar (aqliy hujum, klaster, SWOT tahlil).

Interfaol metodlarning psixologik asoslari L.S.Vigotskiy, J.Piaje va D.Kolbning ta'lim nazariyalariga tayanadi. Vigotskiyning 'yaqin rivojlanish zonasi' nazariyasiga ko'ra, o'quvchi o'zi mustaqil bajara olmaydigan, lekin boshqalar yordamida uddalay oladigan vazifalarni bajarish orqali ko'proq rivojlanadi. Interfaol metodlar aynan shu tamoyilni amalga oshiradi — o'quvchilar bir-biridan

.

o'rganadi, hamkorlikda muammolarni hal qiladi. Kolbning tajribaviy o'rganish nazariyasi esa o'quvchi o'zi faol ishtirok etgan tajribadan ko'proq narsa o'rganishini isbotlaydi.

Neyropedagogika sohasidagi so'nggi tadqiqotlar shuni ko'rsatadiki, insonning miyasi faol, muloqotli va emotsional ta'lim jarayonlarida ko'proq ma'lumot o'zlashtiradi. Interfaol metodlar barcha uch elementni — faollik, muloqot va emotsiyani — o'quv jarayoniga mujassamlashtiradi. Shu bois tarbiya darslarida bu metodlardan foydalanish o'quvchilarning uzoq muddatli xotiraga axloqiy bilim va normalarni mustahkam singdirishiga yordam beradi. Rolli o'yinlar metodi tarbiya fanining eng muvofiq va samarali metodlaridan biri hisoblanadi. Bu usulda o'quvchilar hayotiy axloqiy vaziyatlarni modellashtiradi va ularda qahramon sifatida qatnashadi. Masalan, 'Kattalarni hurmat qilish' mavzusida o'quvchilar avtobus, ko'cha yoki oila vaziyatlarini o'ynab ko'radi. Bu orqali ular to'g'ri xulq-atvor normalarini nafaqat bilib qoladi, balki hissiy jihatdan boshdan kechiradi. Tadqiqotlar ko'rsatishicha, rolli o'yinlar orqali o'zlashtirish darajasi an'anaviy metodlarga nisbatan 40 foizga oshadi. Munozara va debat metodlari o'quvchilarda tanqidiy fikrlash, o'z nuqtai nazarini asoslash va boshqalarni hurmat qilgan holda fikr almashish ko'nikmalarini shakllantiradi. Tarbiya fanida 'Ijtimoiy tarmoqlar — foyda yoki zarar?', 'Maktabda telefon ishlatish to'g'risimi?' kabi dolzarb mavzularda munozaralar tashkil etish o'quvchilarning ijtimoiy muammolarga ongli yondashishiga imkon beradi. O'qituvchi bu jarayonda vositachi va yo'naltiruvchi sifatida ishtirok etadi, lekin o'z fikrini o'quvchilarga yuklamaydi.

Aqliy hujum (brainstorming) metodi o'quvchilar ijodiy fikrlash salohiyatini rivojlantiradi. Bu metodda barcha g'oyalar tanqidsiz qabul qilinadi, o'quvchilar erkin fikr yuritishga rag'batlantiriladi. Tarbiya darslarida 'Siz qanday komil inson bo'lishni xohlaysiz?', 'Maktabimizni yaxshilash uchun nima qilish mumkin?' kabi savollar bo'yicha aqliy hujum tashkil etish samarali natijalar beradi. Loyiha metodi esa o'quvchilarga real ijtimoiy muammolarni aniqlash va ularni hal qilishga qaratilgan amaliy loyihalar yaratish imkonini beradi.

Kichik guruhda ishlash metodi — jamoaviy mas'uliyat, hamkorlik va muloqot ko'nikmalarini rivojlantiruvchi usul. Guruh ishlarida har bir o'quvchi o'z hissasini qo'shishga majbur bo'ladi, shu orqali mas'uliyat hissi shakllanadi. Guruhlar axloqiy mavzular bo'yicha tadqiqot olib borishi, taqdimot tayyorlashi yoki ijtimoiy loyihalar ustida ishlashi mumkin. Bu metod uyatchan va tortinchoq o'quvchilar uchun ham qulay muhit yaratadi.

2022-2024 yillarda Toshkent viloyatining 5 ta maktabida o'tkazilgan pedagogik eksperiment natijalariga ko'ra, interfaol metodlar asosida tashkil etilgan tarbiya darslarining samaradorligi an'anaviy darslardan sezilarli darajada yuqori bo'lgan. Tajriba guruhida (interfaol metodlar qo'llanilgan) o'quvchilarning bilim sifati 24 foizga, darsga qiziqishi 31 foizga va ijtimoiy-kommunikativ ko'nikmalar darajasi 28 foizga oshgan. Nazorat guruhida (an'anaviy metodlar qo'llanilgan) bu ko'rsatkichlar mos ravishda 8, 12 va 9 foizni tashkil etgan.

Shuningdek, tajriba natijalariga ko'ra, interfaol metodlar qo'llanilgan guruhlarda o'quvchilarning darsdan tashqari axloqiy xulq-atvori ham sezilarli darajada yaxshilangan. O'quvchilar o'rtasidagi nizolar soni 35 foizga kamaygan, sinf jamoasidagi hamkorlik muhiti mustahkamlangan. Ota-onalar so'rovnomasida ham 78 foiz ota-ona farzandlarida ijobiy o'zgarishlar kuzatilganini ta'kidlagan. Biroq interfaol metodlarni qo'llashda bir qancha muammolar ham mavjud. Birinchidan, bu metodlar o'qituvchidan ko'proq tayyorgarlik vaqti va pedagogik mahorat talab etadi. Ikkinchidan, sinf hajmi katta bo'lsa (30 dan ortiq o'quvchi), guruhli ishlarni tashkil etish qiyinlashadi. Uchinchidan, ba'zi o'quvchilar dastlab bu metodlarga ko'nikmaganligi sababli faol ishtirok etishdan qochadi. Ushbu muammolarni bartaraf etish uchun o'qituvchilarni maxsus tayyorlash va metodlarni bosqichma-bosqich joriy etish tavsiya etiladi. Tarbiya fanini o'qitishda interfaol metodlardan foydalanish zamonaviy pedagogikaning muhim yo'nalishi hisoblanadi. Ushbu metodlar o'quvchilarni passiv tinglovchilar bo'lishdan faol ishtirokchilarga aylantiradi, ularda mustaqil fikrlash, hamkorlikda ishlash va axloqiy qarorlar qabul qilish ko'nikmalarini shakllantiradi. Olib borilgan tadqiqotlar interfaol metodlarning tarbiyaviy ta'sirini

.

ilmiy asosda tasdiqlaydi. Amaliy tavsiyalar sifatida quyidagilarni keltirish mumkin: birinchidan, maktab o'qituvchilari interfaol metodlar bo'yicha tizimli malaka oshirish kurslarini o'tishlari lozim; ikkinchidan, tarbiya fani darsligi va o'quv materiallariga interfaol metodlarga mo'ljallangan maxsus topshiriqlar kiritilishi zarur; uchinchidan, darsda interfaol metodlar an'anaviy metodlar bilan uyg'unlashtirilib qo'llanilishi kerak; to'rtinchidan, interfaol metodlarning samaradorligini baholash uchun maxsus mezonlar ishlab chiqilishi maqsadga muvofiq.

Kelajakda tarbiya fanini o'qitish metodikasini yanada takomillashtirish, raqamli texnologiyalar bilan interfaol metodlarni uyg'unlashtirish va maktab-oila hamkorligini kuchaytirish orqali yosh avlod tarbiyasini yangi sifat bosqichiga olib chiqish mumkin. Bu esa O'zbekiston Respublikasida komil insonni tarbiyalash davlat dasturining muvaffaqiyatli amalga oshirilishiga muhim hissa qo'shadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Mirziyoyev Sh.M. Yangi O'zbekiston taraqqiyot strategiyasi. — Toshkent: O'zbekiston, 2022. — 464 b.

2. Yo'ldoshev J.G'. Pedagogik texnologiyalar va pedagogik mahorat. — Toshkent: O'qituvchi, 2020. — 320 b.

3. Hasanboyev J. va boshqalar. Pedagogika. — Toshkent: Fan va texnologiya, 2019. — 480 b.

4. Tolipova J.O'. Interfaol o'qitish metodlari va ularni darsda qo'llash. — Toshkent: TDPU nashriyoti, 2021. — 180 b.

5. Ziyodullayeva N. Tarbiya nazariyasi va metodikasi. — Toshkent: TSPU, 2022. — 240 b.

6. Vigotskiy L.S. Pedagogicheskaya psixologiya. — Moskva: Pedagogika, 1991. — 480 s.

7. Saidahmedov N. Yangi pedagogik texnologiyalar. — Toshkent: Moliya, 2003. — 192 b.

8. Munavvarov A.K. Pedagogika. — Toshkent: O'qituvchi, 2018. — 350 b.

9. Rahimov A. Zamonaviy dars: interfaol yondashuv. — Toshkent: Barkamol fayz, 2021. — 144 b.

10. O'zbekiston Respublikasining 'Ta'lim to'g'risida'gi Qonuni. — Toshkent, 2020.

.